RISCUL FEDERALIZĂRII REPUBLICII MOLDOVA

Radu POPUȘOI

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: *Conflictul din Transnistria, la fel ca și alte conflicte precum cele din Osetia, Abkhazia și Karabakh erau conflicte pur politice organizate/susținute de Kremlin pentru a păstra URSS sau de a menține capuri de poduri de către statul nou creat – Federația Rusă în spațiul post-sovietic. După mai mult de douăzeci de la sfârșitul razboiului de pe Nistru, conflictul încă rămâne înghețat, iar practic toate căile de soluționare au fost respinse de către părți. O metodă destul de pormițătoare reprezintă federalizarea Republicii Moldova, însă sunt dovezi clare în știința politică că aceată metodă în cazul RM este imposibilă chiar și din punct de vedere teoretic.*

Cuvinte-cheie: *Conflict înghețat, federație, federalizare, cap de pod, stat-marionetă.*

1. Conflictul din Transnistria : cauze și coinsecințe.

Conflictul transnistrean este diferit de celelalte conflicte care au apărut după colapsul sovietic, pentru că la baza lui nu se află un conflict etnic sau religios. Circa douăzeci de ani în urmă, principalele cauze al apariţiei conflictului între forţele separatiste ale regiunii transnistrene şi autorităţile legale ale Republicii Moldova erau tendinţa Centrului Unional de a păstra URSS-ul, iar după destrămarea acestuia - a Federaţiei Ruse de a influenţa noile autorităţi moldoveneşti. Motivul formal al conflictului era acela, că Moldova a adoptat legislația privind limba de stat, ceea ce a condus la o polarizare politică accentuată a societăţii şi la creşterea rezistenţei faţă de inovaţii a unei părţi a nomenclaturii locale de subordonare unională. În scopul de a-i atribui acestui conflict socio-politic un caracter etnic, liderii separatiste au inventat conceptul de „popor transnistrean”, urmat de speculaţiile cu privire la „dreptul naţiunilor la autodeterminare”. E necesar să subliniem, că din punct de vedere al componenţei etnice populaţia din Transnistria nu diferă mult de cea de pe malul drept al Republicii Moldova - în ambele cazuri, populația română are un procentaj mare (dar nu prezintă majoritatea în cazul Transnistriei).

Conflictul armat (2mart.-21iul.1992), sub pretextul lozincilor de protejare a drepturilor minorităţilor naţionale, a fost dezlănţuit de către regimul separatist, condus de I. Smirnov. Trebuie să subliniem faptul, că implicarea în conflict a populaţiei din regiunea transnistreană a avut loc nu din cauza urii şi ostilităţii interetnice, ci sub influenţa propagandei agresive anti-moldoveneşti, care permite să caracterizăm conflictul ca pe un conflict politic şi teritorial, cu elemente de conflict al identităţii şi elitelor locale.

Cauzele principalele, care au determinat liderii mişcării separatiste din regiunea de est a Republicii Moldova să opună rezistenţă, inclusiv militară, autorităţilor legale ale Republicii Moldova sînt următoarele:

1) Teritorial-statutare: declanşarea conflictului cu autorităţile constituţionale ale ţării a avut ca obiectiv principal acapararea unei părţi a teritoriului Republicii Moldova, în scopul creării condiţiilor prealabile de desemnare a statutului formaţiunii separatiste ca stat cvasi-independent;
2) Geopolitice: crearea platformei de presiune politică în scopul menţinerii Moldovei în sfera de influenţă a Rusiei, pentru a preveni presupusa unire cu România, crearea în acest scop a enclavei ruse la frontiera moldo-ucraineană;
3) Cultural-lingvistice: nemulţumirea minorităţii - vorbitorilor de limbă rusă de introducerea limbii moldoveneşti în calitate de limbă de stat şi necesitatea de a se adapta situaţiei noi, percepută subiectiv ca o pierdere a statutului social cu care au fost obişnuiţi;
4) Socio-economice: ameninţarea de redistribuire a puterii şi a resurselor economice în regiunea transnistreană;
5) Socio-ideologice: opunerea de rezistenţă a nomenclaturii de tip sovietic proceselor de democratizare şi încercările lor de a-şi menţine statutul în cadrul vechiului sistem pe teritoriul regiunii;
6) Etno-demografice: tendinţa de a mobiliza şi a angaja în lupta cu autorităţile legale ale Republicii Moldova colectivele de muncă ale întreprinderilor industriale mari, de pe malul sting al Nistrului, formate, în general, ca urmare a migraţiei forţei de muncă din republicile slave ale URSS;

Ca rezultat al acestui conflict putem enumera : piederi umane şi materiale ; pierderea teritoriului de pe malul stâng al Nistrului (cu excepția raionului Dubăsari creat după razboi) ; piererea or.Bender aflat pe malul drept al Nistrului ; pierderea controlului aspura infrastructurii regiunii nistrene ; presiune politico-militară pe termen lung din partea Federației Ruse asupra Moldovei.

Au trecut peste 20 de ani de când regiunea Transnistreană a țării s-a separat politc şi administrativ şi îşi dezvoltă propriile atribute ale statalității. În toată această perioadă, puține măsuri au fost întreprinse pentru

apropierea malurilor Nistrului. Din contră, s-au adâncit divergențele, a fost întreținută animozitatea reciprocă, s-au accelerat forțele centrifuge. Politcia "paşilor moderați" şi strategia "conflictului înghețat" s-au dovedit a fi falimentare. Amînarea unei decizii hotărîtoare în rezolvarea conflictului de pe Nistru a contribuit la pietrificarea problemei.

2. Metodele de soluționare a conflictului.

Două au fost principiile care au stat la baza izbucnirii conflictului şi pe care Moscova încearcă de douăzeci de ani să le impună şi ca principii de rezolvare a conflictului. Primul principiu: menţinerea unei forţe militare ruse în Transnistria. Al doilea principiu: o administraţie civilă a Transnistriei separată de Chişinău. Orice alte chestiuni referitoare la Transnistria sunt ornamente, poveşti colaterale, praf în ochi, dezinformare. Mai există şi un al treilea punct esenţial: în toate planurile de reglementare propuse până acum Rusia şi Ucraina sunt incluse în calitate de garanţi. Mai apare uneori şi OSCE, dar aceasta este o instituţie dominată de Rusia.

La ziua de azi, putem identifica trei abordări de bază în soluționarea conflictului de pe Nistru. Prima abordare – anexarea Transnistriei în calitate de raioane, cu păstrarea statutului de autonomie extinsă. Respectiva abordare a fost impusă în mod constant la masa de negocieri de către delegațiile de la Chişinău şi vedem că rezultatul este nul. Scenariul alipirii Transnistriei în calitate de raioane nu este real, deoarece majoritatea populației Transnistriei şi elitele politice de acolo se împotrivesc în mod categoric. Ca factori pozitivi ale acestei acțiuni se pot enumera : reintegrarea statului și recăpătarea controlului asupra infastructurii regiunii nistrene. Însă ca factori negativi putem menționa : imposibilitaea anexării din cauza forțelor de demilitarizare şi pacificare ruse care ar susține Transnistria în criza/ războiul creat, independeața UTA Găgăuzia şi a altor regiuni filoruse în semn de protest, intensificarea prezenței militare ruse în regiune, posibile noi pierderi de teritorii în urma războiului creat.

A doua abordare – abandonarea Transnistriei. Spre regret, în rîndul politicienilor de la Chişinău există susținători ai acestei idei, care sunt gata să renunțe la integritatea noastră teritorială. Aceasta, în opinia lor, va facilita integrarea în UE, iar mai apoi – şi unirea cu România. Odată cu renunțarea benevolă la Transnistria, va începe o reacție în lanț care va culmina cu dizolvarea statalității moldoveneşti. Această abordare a fost susținută de câteva ori în timpul negocierilor :

A. Planul Belkovski din iun.2004 care propunea ca Republica Moldova din dreapta Nistrului să se unească cu România, iar Transnistria- independentă. Principiile rămâneau neatinse: armata rusă în Transnistria, administraţie separată.
B. În 2005 a venit planul Poroşenko: aici se propunea recunoaşterea autorităţilor de la Tiraspol pe picior de egalitate cu cele de la Chişinău şi menţinerea trupelor ruse. Garanţii erau Rusia, Ucraina şi OSCE.

Factorii negativi ai acestei abordări sunt : legalizarea forțelor ruse aflate ilegal în Transnistria, crearea unui cap de pod stabil prorus în regiune, activizarea altor mişcări separtiste (cum ar fi cazul UTA Găgăuzia), înrăutățirea situației prin crearea unui stat-marionetă.

3. Federalizarea Republicii Moldova.

A treia abordare – federalizarea Moldovei, după modelul altor state moderne, cum ar fi Belgia, Germania, Elveția, Rusia, SUA. Federalizarea va asigura Moldovei posibilitatea de control deplin asupra propriilor hotare, populația ambelor maluri se va reunifica, va deveni un tot întreg, vor dispărea frontierele administrative şi dubla conducere, totodată teritoriul Moldovei, amplasat pe malul stâng al Nistrului, şi anume Transnistria, îşi va păstra, ca subiect al federației, un element important al autonomiei şi al specificului său, inclusiv o parte din propria simbolică şi reprezentare politică.

Adepţii federalismului au formulat avantajele statului federativ în felul următor: federaţia se bazează pe eficacitatea statală plus libertatea politică. În opinia acestora, statul federal oferă condiţii optime pentru echilibrarea diferitelor interese teritoriale, naţionale, sociale, economice, financiare, politice, culturale etc. De asemenea, se crede că federalismul contribuie la eficientizarea activităţii aparatului de stat. Astfel, presiunea autorităţilor locale face administraţia centrală să lucreze mai eficient, în timp ce autorităţile locale sînt preocupate de găsirea unor soluţii folosind resursele locale.

Federalizarea Republicii Moldova a fost pusă in discuție de mai multe ori în timpul negocierilor :

Planul Primakov din 1997 avea în vedere menţinerea trupelor ruse şi un statut special pentru Transnistria. În conformitate cu clauza finală a memorandumului, relațiile dintre Republica Moldova și Transnistria vor fi dezvoltate în cadrul unui stat comun, în interiorul granițelor fostei RSS Moldovenești. FR și Ucraina au declarat disponibilitatea de a deveni garanți ai respectării statutului Transnistriei, precum și a

prevederilor Memorandumului. Chișinăul și Tiraspolul au decis să susțină stabilirea raporturilor juridice și statale, comune: coordonarea deciziilor reciproce, în ceea ce privește inclusiv prerogativele delimitării frontierei, protejarea securității reciproce, participarea Transnistriei în procesul de realizare a politicii externe a Republicii Moldova. De asemenea, Memorandumul a dat dreptul Transnistriei de a efectua în mod independent activități economice externe, deși mai târziu aceste prevederi ale Memorandumului au constituit „mărul discordiei" între cele două părți.

„Memorandumul Kozak" sau „Planul Kozak", numit după inițiatorul său Dmitri Kozak, a fost o propunere din 2003 ce viza o soluționare definitivă a conflictului dintre Republica Moldova și regimul separatist din Transnistria, prin constituirea a unui stat moldovenesc federal asimetric. Acesta mai prevedea staționarea trupelor rusești pe teritoriul Moldovei pentru încă 20 de ani (până în 2023). În memorandum se propunea între altele crearea unui parlament bicameral format dintr-o cameră inferioară, aleasă prin reprezentare proporțională. Toate legile trebuiau însă consimțite de senat. Memorandumul Kozak presupunea ca regiunea transnistreană să aibă statut egal în federație cu restul țării. Părțile negative ale memorandumului : amestecarea FR în politica internă a Republicii Moldova (pentru care de facto elaborează o Constituție nouă pentru RM) ; statutul nedecis al trupelor ruse în RM ; repartizare disproporționată în senat în raport repartizarea populației pe teritorii: 13 senatori aleși de camera inferioară federală, 9 de Transnistria și 4 de Găgăuzia. Planul de federalizare propus de I.Dodon în 2016 ; o republică federală în acest sens reprezintă: câțiva subiecți ai federației; un Parlament bicameral, format din camera senatului și camera reprezentanților; un guvern comun și un preşedinte ales de întreg poporul țării. Pe lîngă existența unui guvern cu împuterniciri federale, vor exista guverne şi organe legislative locale ale subiecților federației (aşa cum, de exemplu, există în prezent în Găgăuzia). Frontierele subiecților federației vor fi delimitate prin intermediul referendumurilor locale, organizate în raioanele care fac trecerea de la un subiect la altul. O Moldovă Federală va avea o singură limbă oficiala – limba moldovenească. Iar limba rusa va fi limbă de comunicare interetnică.

4. Factorii de risc și stabilitate într-o federație.

Factori de evaluare a stabilităţii statelor federale; Aceşti factori pot fi clasificaţi drept interni şi externi. La cei interni se referă: criteriile care au fost constituite federaţiile-teritoriale sau etnice; rolul pe care îl joacă o anumită ideologie; gradul de democratizare a societăţii; percepţia de către cetăţeni a formulei federaliste. Dacă am folosi factorii menţionaţi pentru a stabili în dependenţă de ei o scară a stabilităţii federaţiilor în timp, obținem federații :

a. **extrem de instabile**. Federaţii constituite pe criterii etnice şi ideologice care s-au prăbuşit — URSS, Cehoslovacia, Iugoslavia;
b. **relativ instabile**. Federaţii de criză permanentă — Canada, Belgia, India, Nigeria, Rusia;
c. **relativ stabile**. Statele multietnice cu elemente de federalism, dar care soluţionează problemele etniilor în baza proiectelor regionaliste. Se are în vedere Italia şi Spania;
d. **stabile**. Federaţii bazate pe criteriul teritorial, în care persistă omogenitatea etnică, precum în cazul Germaniei sau omogenitatea diversităţii precum în cazul SUA. După gradul de stabilitate statele unitare omogene din punct de vedere etnic, precum este Franţa, pot fi raportate tot la această categorie.

Cazul Republicii Moldova**;** Deşi considerăm proiectul de Acord privind federalizarea RM drept unul întocmit în conformitate cu rigorile necesare, el totuşi conţine un şir de neajunsuri, cele mai importante ţinînd de faptul că nu este specificat numărul de subiecţi. Situaţia se complică din cauza faptului că şi liderii din Gagauz Yeri insistă asupra faptului ca regiunea respectivă să devină subiect cu drepturi egale al noii federaţii. Nu este prevăzută existenţa unui organ de jurisdicţie constituţională, aşa cum se întîmplă în federaţiile contemporane, ci prin intermediul ţărilor garante, fapt ce a permis opoziţiei să vorbească despre subminarea suveranităţii şi independenţei Republicii Moldova. Este adevărat, acest lucru este prevăzut doar pentru perioada de tranziţie. În sfîrşit cea mai mare curiozitate ţine de articolul 42 care prevede superioritatea unui acord asupra Constituţiei ţării.

Dacă am utiliza scara referitoare la evaluarea gradului de stabilitate menţionată mai sus şi am raporta factorii cunoscuţi drept generatori de stabilitate într-o federaţie la cei destabilizatori vom observa că proporţia nu pare a fi în favoarea constituirii statului federal moldovenesc: subiecţi eventualei federaţii moldoveneşti urmează a fi constituiţi pe criterii etnice; partidul de guvernămînt care în virtutea poziţiei pe care o ocupă este obligat să promoveze o politică de reunificare a ţării are drept scop programatic edificarea unei societăţi comuniste; reunificarea se presupune a fi făcută după un război de dezbinare ale cărui cauze sînt văzute în mod absolut diferit atît de către elite, cît şi de cetăţeni; ţările garante au interese necamuflate în

regiunea transnistreană etc. Din acest punct de vedere preconizata federaţie moldovenească ar oscila între una extrem de instabilă şi una relativ instabilă.

Liderii de la Tiraspol vor accepta o federaţie moldovenească contractuală ca despre una formată de către subiecţi egali, după modelul constituirii SUA de către state practic independente. În opinia lor, pentru aceasta RM ar trebui la început să recunoască independenţa Transnistriei, iar apoi cei doi subiecţi absolut egali, în calitatea lor de fondatori ai statului moldovenesc cu drepturi egale, să încheie acordul de constituire a federaţiei. Ea presupune că suveranitatea aparţine subiecţilor federaţiei care binevoiesc să delege nişte drepturi centrului federal. Evident, dacă subiecţilor nu le convine ceva, aceştia îşi retrag împuternicirile delegate. Tocmai de aceea liderii de la Tiraspol afirmă că nu văd vreo diferenţă de principiu între o federaţi şi o confederaţie. Eventualele etape de federalizare a Republici Moldova; Dacă se va decide totuşi soluţionarea conflictului prin federalizare atunci etapele ar trebui să fie următoarele: semnarea Acordului propus de către OSCE ca document politic, pregătirea noii constituţii şi a unei noi legi electorale, adoptarea noului proiect de Constituţie prin referendum naţional pe ambele maluri ale Nistrului, efectuarea alegerilor în organele federative, elaborarea legislaţiei federale, a constituţiilor subiecţilor şi a legislaţiei de armonizare a relaţiilor în domeniile de interes naţional şi de interes reciproc, alegerile în organele reprezentative ale subiecţilor, monitorizarea de către instituţiile internaţionale a desfăşurării proceselor democratice pe ambele maluri şi desfăşurarea unor programe de ordin economic susţinute de către ţările şi organismele care ne-au sfătuit să acceptăm varianta federalistă etc. Din acest punct de vedere, sigur că iniţiativa preşedintelui de a institui un minister al întregirii ţării are sens, dacă acesta s-ar ocupa de coordonarea problemelor menţionate.

5. Pericolul federalizării pentru Republica Moldova.

În primul rând, aceasta ar arunca în aer principiul constituţional de integritate teritorială, unicul acceptabil în situaţia în care se află Republica Moldova. Încălcarea acestui principiu va pune în pericol şi va compromite viitorul statului Republica Moldova.

În al doilea rând, federalizarea va însemna lipsirea Republicii Moldova de un viitor european. În context, ţin să amintesc că, anterior, ori de câte ori se discuta despre perspectiva federalizării, se vorbea şi despre dreptul de veto al subiecţilor Federaţiei în chestiuni ce ţin de politica externă. Adică, va fi suficient ca Tiraspolul să spună că de acum încolo obiectivul nostru ca țară nu mai este să ne integrăm în Uniunea Europeană şi noi va trebui să ne conformăm și să uităm pentru totdeauna de integrare europeană.

Cea mai importantă problemă privind federalizarea reprezintă senatul. Conform planului de federalizare înaintat de I. Dodon se stipulează ca senatul, una din cele două camere ale parlamentului, cu 27 senatori, să fie reprezentat în număr egal de fiecare subiect al federației. Adică R. Moldova, ca subiect care e mult mai mare decât celelalte două – Transnistria și Găgăuzia -, să aibă un număr egal de senatori. Astfel, o lege organică are nevoie de o majoritate simplă ca să fie votată. În acest caz, Republica Moldova, ca subiect, care are numai 9 senatori, niciodată n-o să poată să-și promoveze proiectele dacă nu vor fi votate și de reprezentanții Transnistriei și Găgăuziei. Înseamnă că atunci când vor fi subiecte legate de integrarea europeană, acestea vor fi blocate. Astfel, un subiect care e cu mult mai mare decât ceilalți doi, va fi pur și simplu, la cheremul politic al celor doi.

În al treilea rând, federalizarea este o bombă cu efect întârziat pusă la temelia Republicii Moldova şi un prim-pas spre recunoaşterea ulterioară a independenţei Transnistriei şi poate chiar a Găgăuziei. Făcând un timp parte din statul moldovenesc federativ, fiecare dintre aceste entităţi teritoriale va putea invoca diferite pretexte pentru a ieşi din componenţa lui. Şi atunci nu va mai fi vorba de zone rebele, ci de entităţi ce au participat cu drepturi depline la constituirea unui stat şi acum au decis să meargă pe o cale proprie. Iar aceasta va crea premise reale pentru recunoaşterea, măcar şi parţială, a independenţei lor în plan internaţional.

Bibliografie

1. https://ro.wikipedia.org/wiki/Conflictul_din_Transnistria
2. http://m.moldovenii.md/md/section/565
3. http://www.e-democracy.md/monitoring/politics/comments/20021209/
4. https://ro.wikipedia.org/wiki/Memorandumul_Kozak
5. https://ro.wikipedia.org/wiki/Memorandumul_de_la_Moscova_din_1997
6. https://ro.wikipedia.org/wiki/Conflictul_transnistrean_din_2006
7. https://www.timpul.md/arhiva/stiri/?c=t&v=planul+Kozak
8. https://deschide.md/ro/stiri/politic/44685/DOC--Planul-lui-Dodon-de-federalizare-a-R-Moldova-o-variant%C4%83-modificat%C4%83-a-%E2%80%9EMemorandumului-Kozak%E2%80%9D.htm
9. https://moldova.europalibera.org/a/2137883.html
10. https://gov.md/ro/content/gheorghe-balan-federalizarea-este-inacceptabila-pentru-republica-moldova
11. https://moldova.europalibera.org/a/1891635.htmls